

**MEĐUNARODNOPRAVNI ASPEKT STATUSA
JUGOSLOVENSkih RATNIH ZAROBLJENIKA U LOGORU
OSNABRIK U NEMAČKOJ OD 1941-1945. GODINE**

Apstrakt

U ovom članku je obrađen međunarodnopravni aspekt statusa jugoslovenskih ratnih zarobljenika u logoru Osnabrik u Nemačkoj za vreme Drugog svetskog rata 1941-1945. godine. Osnabrik je bio oficirski logor jugoslovenskih ratnih zarobljenika u kome se nalazilo oko 6.000 aktivnih i rezervnih oficira i nešto vojnika koji su služili za održavanje logora. O logoru Osnabrik u našoj literaturi je relativno dosta pisano, ali to su bili uglavnom memoarski i drugi slični radovi koji su značajni i važni, ali su veoma retki radovi koji su obrađivali međunarodno pravni aspekt. U ovom članku je izložen samo jedan deo ukazivanja na međunarodnopravni aspekt kršenja Ženevske konvencije o postupanju sa ratnim zarobljenicima iz 1929. godine. Jer, nacističke nemačke vojne vlasti u zarobljeničkom oficirskom logoru u Osnabniku su skoro svakodnevno kršile Ženevsku konvenciju o postupanju sa ratnim zarobljenicima iz 1929. godine. U ovom radu pored postojeće literature i dokumentacije korišćena je originalna dokumentacija Registar imena oficira Oflag VI. C Osnabrik, Protokol umrlih Oficirskog logora Oflag VI. C kao i originalni Dnevnik ratnog zarobljenika poručnika Bogomira S. Jovanovića.

Ključne reči: logor Osnabrik, ratni zarobljenici, Ženevska konvencija o postupanju sa ratnim zarobljenicima iz 1929. godine, savezničko bombardovanje logora 6. decembra 1944. godine.

¹ Fakultet za Diplomaciju i bezbednost, Univerzitet „Union -Nikola Tesla“ Beograd; e-mail:jelena.lopicic@vektor.net

1. Uvod

U ovom radu obradićemo materiju vezanu za jugoslovenske ratne zarobljenike u Drugom svetskom ratu i njihov međunarodno pravni aspekt statusa u oficirskom logoru u Osnabriku u Nemačkoj. U toku agresije nacističke Nemačke i fašističke Italije na Jugoslaviju 6. aprila 1941. godine, kao i kada je Jugoslavija kapitulirala 16. aprila 1941. godine znatan deo vojnika, podoficira i oficira jugoslovenske vojske otišao je u zarobljeništvo. Tačan broj jugoslovenskih ratnih zarobljenika u raznim dokumentima i izvorima varira. Nemački podaci navode da su Nemci zarobili 398.000, a Italijani 30.000 jugoslovenskih vojnika i oficira. Prema Hitlerovoj izjavi od 4. maja 1941. godine nemačka vojska je zarobila 337.0864 vojnika i podoficira, 6.298 oficira. U pojedinim nemačkim publikacijama se navodi da je broj jugoslovenskih zarobljenika bio 344.000.² Nemački izvori navode i drugi broj zarobljenika, da je do 21. juna 1941. godine zarobljeno 181.258. Smanjenje broja zarobljenika je objašnjeno zato što su Nemci i Italijani oslobađali iz zarobljeništva Hrvate, Makedonce, Slovence, Muslimane, Bunjevce i pripadnike nacionalnih manjina-Mađare, Bugare, Rumune, Albance, Italijane, Grke i Nemce-folksdojčere.³ Zatim, oslobođen je i jedan manji broj Srba, Crnogoraca i Slovenaca koji su pristali da budu pripadnici kvislinških vojnih jedinica u Jugoslaviji. Jugoslovenski izvori navode da je broj jugoslovenski ratnih zarobljenika bio 337.864 vojnika, podoficira i oficira.⁴ Kada se od ukupnog broja zarobljenih jugoslovenskih vojnika odbiju oni koji su od strane nemačkih i italijanskih vojnih vlasti oslobođeni pošto su pristali da budu u kvislinškim vojnim jedinicama, kao i Hrvata, Muslimana, Makedonaca, Mađara, Bugara, Rumuna, Italijana, Albanaca i Nemaca folksdojčera, računa se da je u Nemačkoj bilo oko 210.000, a u Italiji oko 10.000 vojnika, podoficira i oficira. Nacionalni sastav navedenih ratnih zarobljenika bio je: 90% su bili Srbi, dok su 10% bili Crnogorci, Slovenci, manji broj jugoslovensko orijentisanih Hrvata i aktivni i rezervni oficiri Jevreji. Najveći broj navedenih jugoslovenskih ratnih zarobljenika bio je smešten u zarobljeničkim logorima u Nemačkoj, a manji deo u Italiji, kao i nekoliko hiljada u Norveškoj.⁵

² V. Glišić, *Teror i zločini nacističke Nemačke u Srbiji 1941-1944*, Beograd 1970, 36; J. Lopičić Jančić, *Krivičnopravna zaštita ratnih zarobljenika u jugoslovenskom krivičnom pravu*, Beograd 2005., 86-111.

³ S.Vinaver, *Godine poniženja život u nemačkim "Oflazima"*, Beograd 1945., 8-9; S.Milošević, „Zarobljavanje vojnika Kraljevine Jugoslavije u aprilskom ratu“, *Vojnoistorijski glasnik broj 1/1991*, Beograd, 160.

⁴ M.Stevanović, *Narodna vlast i državni razvitak Jugoslavije 1941-1945*, Gornji Milanovac 1958., 4.

⁵ V. Glišić, 36.

Broj zarobljenih jugoslovenskih oficira koji je odveden u zarobljeničke logore u Nemačku iznosio je oko 13.000 rezervnih i aktivnih oficira, a u Italiju je odvedeno oko 2.000 rezervnih i aktivnih oficira. Zarobljeni jugoslovenski oficiri su smešteni u oficirske logore u Nirnbergu, Hamelburgu, Osnabriku, Strieu, a kasnije u Strasbourgu i Barkenbrige. Zarobljeni jugoslovenski vojnici su bili u odvojenim logorima od oficira i sili su razmešteni u bezbroj logora i radnih komandi po Nemačkoj.⁶

Nemačka vojska je imala zadatak da sve jugoslovenske zarobljenike sprovede u zarobljeničke logore u Nemačku. Međutim, ovaj zadatak nije bio jednostavan iz razloga što je bio u pitanju broj od preko 300.000 zarobljenih vojnika, koje je prvo trebalo smestiti u privremene logore, odnosno sabirne centre u Jugoslaviji pa posle odatle transportovati u Nemačku. Zarobljene jugoslovenske vojnike nemačka vojska je smeštala u postojeće jugoslovenske vojne kasarne, razne magacine, fabričke hale i druge veće postojeće državne zgrade. Negde su ratni zarobljenici bili smešteni čak i po desetak i više dana na otvorenom prostoru, ograđeni bodljikavom žicom, izloženi nevremenu, kiši i bez ikakve makar i minimalne zaštite od nevremena. Mnogi ratni zarobljenici su se usled toga razboleli, a nikakva lekarska pomoć im nije bila pružena. Na ovaj način nemačka vojska je već na početku zarobljavanja jugoslovenskih ratnih zarobljenika izvršila povredu Ženevske konvencije o postupanju sa ratnim zarobljenicima iz 1929. godine, gde član 10. precizno predviđa da će ratni zarobljenici biti smešteni u zgrade ili barake koje pružaju sve moguće higijenske i zdravstvene garancije.

Prilikom zarobljavanja jugoslovenskih vojnika, nemački vojnici su se veoma često ponašali veoma osiono, vređali su, maltretirali, pa čak i ubijali jugoslovenske ratne zarobljenike. Ovakvi slučajevi su zabeleženi u Kosovskoj Mitrovici, Nišu, Kragujevcu i Šapcu prilikom sprovođenja u sabirne logore. Zabeležen je i slučaj gde su nemački tenkovi gazili ratne zarobljenike.⁷ Ovakvi postupci nemačke vojske su bili protivni Ženevskoj konvenciji o postupanju sa ratnim zarobljenicima iz 1929. godine, gde je u članu 2. izričito predviđeno:

“Ratni zarobljenici su u vlasti neprijateljske Sile, ali ne i u vlasti pojedinih lica ili trupnih odreda koji su ih zarobili.

S njima se mora, u svako doba, postupati čovečno i oni se imaju zaštićivati naročito protiv akta nasilja, protiv uvreda i protiv javne radoznalosti.

Represivne mere prema njima zabranjene su.”⁸

⁶ M. Carević, „Borba za osiguranje pravnog položaja Jugoslavena ratnih zarobljenika u nemačkim logorima“ *Jugoslovenska revija za međunarodno pravo broj 2/1961*, Beograd, 275.

⁷ N. Živković, *Ratna šteta koju je Nemačka učinila Jugoslaviji u toku Drugog svetskog rata*, Beograd, 1975., 149.

⁸ *Međunarodne konvencije o ratnom pravu i o sigurnosti*, Zagreb 1979., 338

Kršenje člana 2. Ženevske konvencije o postupanju sa ratnim zarobljenicima iz 1929. godine od strane nemačke vojske nastaje prilikom dugotrajnog transporta jugoslovenskih ratnih zarobljenika iz Jugoslavije u Nemačku. Naime, nemačka vojska je vršila transport ovih ratnih zarobljenika u stočnim ili teretnim vagonima u nekim slučajevima i bez krova. Na tim vagonima je bila službena oznaka kapaciteta nosivosti: “40 vojnika ili 8 konja”. Za nacističku odredbu nije značila ništa, pa su u teretne vagone stajali po 70 do 80 lica, s tim što je dobra četvrtina vagona morala biti slobodna za dva – tri nemačka stražara-sprovodnika. Putovanja do Nemačke trajala su deset do petnaest dana, a na usputnim stanicama su se samo jednom dnevno zadržavali da se ratni zarobljenici napiju vode i obave fiziološke potrebe. O zdravstvenom stanju i higijeni niko se od nemačke vojske nije starao. Hranu su retko dobijali, jednom dnevno i to u veoma maloj količini. Praktično ovi transporti jugoslovenskih ratnih zarobljenika su bili potpuno ostavljeni na milost i nemilost stražara-sprovodnika, koji su mogli da rade šta hoće i bez bojazni da će biti pozvani na odgovornost. Navedeni postupci nemačke vojske prilikom sprovođenja jugoslovenskih ratnih zarobljenika u zarobljeničke logore u Nemačkoj gde su flagrantno stalno vršili povrede Ženevske konvencije o postupanju sa ratnim zarobljenicima iz 1929. godine predstavljaju masovno izvršenje ratnih zločina protiv ratnih zarobljenika.

Nemačka vojska je od samog početka agresije na Jugoslaviju pokazala da neće poštovati Ženevske konvencije iz 1929. godine i da će njena vojska vršiti masovne ratne zločine protiv civilnog stanovništva, ratnih zarobljenika, ranjenika i bolesnika. Tako su pripadnici SS Divizije 11. aprila 1941. godine u Alibunaru streljali 30 jugoslovenskih zarobljenih vojnika, koje su pri upadu nemačkih trupa zatekli na položaju i koji su pružali izvestan otpor. Zatim su 20-21. aprila 1941. godine nemačke jedinice puka “Gros Dojčland” tokom sprovođenja kolone jugoslovenskih ratnih zarobljenika od Beograda do Pančeva, gonili ih kao zveri pred motornim vozilima, dok bi one koji bi u toj jurnjavi zaostajali, bili bi udarani kundacima i bodeni bajonetima. Kod Pančevačkog mosta ubili su tom prilikom 6 jugoslovenskih ratnih zarobljenika. Zatim, u dvorištu kasarne koje je bilo premalo da primi tu masu zarobljenika, u dvorište su uterali jedan tenk, i sa njim se zaletali u masu zarobljenika, sabijajući ih uza zid dvorišta kasarne, kojom prilikom je više zarobljenika teže i lakše povređeno.⁹

Posle završetka Drugog svetskog rata jugoslovenski vojni sudovi su, kao nadležni za ratne zločine nemačkim oficirima i vojnicima, sudili i za ratne zločine izvršene u Alibunaru 11. aprila 1941. godine i kod Pančevačkog mosta 20-21. aprila 1941. godine. Jugoslovenski Vojni sud III. Armije je 7. juna 1947. godine presudom IS Br. 53./47. osudio Vagner

⁹ J. Lopičić-Jančić, *Ratni zločini protiv ratnih zarobljenika-sudska praksa*, Beograd 2005., 23-24.

Jirgena, nemačkog general-majora SS na kaznu smrti streljanjem, zbog izvršenja ratnih zločina protiv civilnog stanovništva i ratnih zarobljenika 11. aprila 1941. godine u Alibunaru, jer je komandovao trupama koje su izvršile navedene ratne zločine, a čiji je pretpostavljeni bio Fon Klajst. Vojni sud u Beogradu presudom sud.br. 268/48 od 4. avgusta 1948. godine osudio je feldmaršala Fon Klajst Evalda na kaznu lišenja slobode u trajanju od 15 godina, jer je tada bio general-pukovnik i komandant SS Divizije "Das Rajh" čiji su vojnici izvršili ratne zločine nad ratnim zarobljenicima 11. aprila 1941. godine u Alibunaru i 20-22. aprila 1941. godine u Pančevu. Navedeni ratni zločini protiv jugoslovenskih ratnih zarobljenika bili su samo najava da će nemačka vojska tokom čitavog Drugog svetskog rata i okupacije Jugoslavije vršiti masovne ratne zločine protiv ratnih zarobljenika, ranjenika, bolesnika i civilnog stanovništva i da se neće pridržavati Ženevske konvencije iz 1929. godine. Sasvim je izvesno da nemačka vojska nije imala nikakvog razloga da primeni bilo kakvu retoriziju prema jugoslovenskim ratnim zarobljenicima koji su bili legalna i regularna vojska koja je branila svoju državu od agresije. Činjenica je da se nemačka vojska u toku čitavog rata u Jugoslaviji nije obazirala na međunarodno ratno pravo i Ženevsku konvenciju o postupanju sa ratnim zarobljenicima iz 1929. godine iako je bila potpisnik iste.¹⁰

O zarobljeničkim logorima u kojima su bili smešteni jugoslovenski ratni zarobljenici kod nas je napisano dosta knjiga, monografija, zbornika radova, članaka, prikaza, osvrta i feljtona kako u dnevnoj štampi, tako i u nedeljnoj štampi kao i u raznim periodičnim časopisima. Ova literatura je veoma važna i značajana jer su to, pre svega, istorijski dokumenti o kakvim su veoma teškim i nehumanim uslovima bili podvrgnuti naši ratni zarobljenici, koji su u mnogim slučajevima izgubili živote ili im je zdravlje bilo zauvek teško narušeno, kao i o masovnom flagrantnom kršenju Ženevske konvencije o postupanju sa ratnim zarobljenicima iz 1929. godine što predstavljaju ratne zločine izvršene protiv ratnih zarobljenika.¹¹

¹⁰ *Ratni zločini nemačkih okupatora u Jugoslaviji 1941-1945. godine-Presude jugoslovenskih vojnih sudova*, priredila J. Lopičić-Jančić, Beograd 2010., 24-25

¹¹ Navodimo samo neke radove koji obrađuju problematiku naših ratnih zarobljenika u nemačkim i italijanskim zarobljeničkim logorima: S. Vinaver, *Godine poniženja i borbe u nemačkim "Oflazima"*, Beograd 1945; S. Jakovljević, *Velika zabuna*, Novi Sad, 1954; Lj. Radovanović, *Kroz tmine logorske*, Beograd 1961; M. J. Đorđević, *Između crnog i crvenog fašizma-u Osnabričkom logoru 1941-45*, London 1962; N. Vujanović, *Front u žicama*, Beograd 1979; P. Anagosti, *Kodlic-Libek 1941-1943, uspomene iz kaznenih oficirskih međunarodnih zarobljeničkih logora*, Beograd 1983; V. Džaković, *Zublja u tami-fašistički logori*, Beograd 1976; G. Vujović, *Klos, Hronika o konclogoru u Albaniji 1941-1942*, Opatija, 1983; T. Žugić, *Ropstvo u Norveškoj 1942-1945*, Beograd 1996; D. Kočić, *Jugosloveni u koncentracionom logoru Buhenvald 1941-1945*, Beograd 1989; B. Lazić, *Svedočenja o ratnim vojnim zarobljenicima Kraljevine Jugoslavije u Drugom svetskom ratu 1941-1945*, Beograd 1998.

2. Status Jugoslovenskih ratnih zarobljenika u logoru Osnabrik

Kao što smo napred naveli, u ovom radu će biti sumarno obrađen međunarodnopravni aspekt statusa jugoslovenskih ratnih zarobljenika u zarobljeničkom logoru u Osnabniku u Nemačkoj iz više razloga. Prvo, Osnabrik je bio oficirski logor gde je bio smešten najveći broj zarobljenih jugoslovenskih aktivnih i rezervnih oficira. U prvo vreme 1941. godine, u oficirski logor u Osnabniku bilo je smešteno preko 10.000 oficira.¹² Kasnije, krajem 1941. godine, posle otpuštanja Hrvata, Slovenaca, Makedonaca, Muslimana, Mađara, Nemaca folksdojčera, Rumuna, Bunjevaca i Albanaca, kao i jednog manjeg broja teško bolesnih ratnih zarobljenika, računa se da je u logoru u Osnabniku bilo smešteno oko 6.000 aktivnih i rezervnih jugoslovenskih oficira. U svakom od ostalih oficirskih zarobljeničkih logora Nirnberg, Hamalburg, Strie, Strasbourg i Brakenbrige bilo je manji broj jugoslovenskih aktivnih i rezervnih oficira. Zatim, iako se uglavnom u knjigama, monografijama, zbornicima radova, memoarskoj literaturi, člancima, prikazima, osvrtima i feljtonima pisalo o zarobljeničkom logoru u Osnabniku, što je veoma važno i značajno za našu nacionalnu istoriju, jer su dokumentovane i opisivane činjenice, pre svega masovni ratni zločini, ipak se relativno malo pisalo sa međunarodno pravnog aspekta, što je takođe veoma važno i značajno.

Nacistička Nemačka je napravila kategorizaciju zarobljeničkih logora, i svaki od njih je imao svoj naziv. Tranzitni ili prolazni logor za razliku od stalnog imao je naziv DULAG to je skraćeno od DURCHGANGLAGER. Podoficirski logor imao je naziv STALAG to je skraćeno od STAMLAGER FUR KRIEGSGEFANGENE. Oficirski logor imao je naziv OFLAG skraćeno od OFIZIERS KRIERSGEFANGENENLAGER. Postojali si još i sledeći zarobljenički logori: LUFTLAG za zarobljenje vazduhoplovce. MARLAG skraćeno od MARINELAGER je bio logor za zarobljenike iz mornarice. Za zarobljena vojna lica koja nisu bila uvršćena u vojsku postojao je logor ILAG skraćeno od INTERNIERTENLAGER.¹³

Pored navedenih zarobljeničkih logora, nacistička Nemačka je imala posebne kažnjeničke logore koje je oformila polovinom 1943. godine: Logor D u Osnabniku, Strij u Galiciji, Bizmark u Starsburgu, Bakenbrige i Hamelštajn u Pomeraniji, međunarodni kažnjenički logor u Libeku i drugo. U navedene kažnjeničke logore u kojima je bio mnogo lošiji smeštaj, loša ishrana, vlaga u prostorijama za smeštaj, bez grejanja, odsustvo zdravstvene zaštite, loši higijenski uslovi, strožiji režim kretanja, stalna maltretiranja, kao i moгуćnost ubijanja od strane stražara, nacistička Nemačka slala je

¹² M.Carević, 278-279.

¹³ S.Milošević, 162.

pristalice i simpatizere Narodnooslobodilačke borbe, aktivne i rezervne oficire Jevreje kao i sve pojedince koji su protestovali ili podnosili žalbe i zahteve vojnim vlastima zarobljeničkih logora. Usled boravka u navedenim kažnjeničkim logorima mnogi ratni zarobljenici su se ozbiljno razboleli što je za neke imalo fatalne posledice.¹⁴ Osnivanje ovih kažnjeničkih logora za ratne zarobljenike je bilo očigledno grubo kršenje Ženevske konvencije o postupanju sa ratnim zarobljenicima iz 1929. godine. Naime, nigde u navedenoj Ženevskoj konvenciji nije predviđeno osnivanje bilo kakvih kažnjeničkih logora za ratne zarobljenike. Sve je ovo predstavljalo masovne ratne zločine izvršene od strane nacističke nemačke vojske protiv jugoslovesnkih ratnih zarobljenika.

Zarobljenički oficirski logor u Osnabriku, gde je bilo smešteno oko 6.000 jugoslovenskih oficira kao i manji broj običnih vojnika koji su bili pomoćna radna snaga na održavanju logora, sastojao se od pedesetak drvenih i zidanih baraka. Logor je bio okružen bunkerima, jakom bodljikavom žicom kroz koju je puštena struja, visokim stražarskim kulama na kojima su bili postavljeni puškomitraljezi uvek spremni za dejstvo i reflektori koji su noću osvetljavali ceo logor kao i prostor oko logora. Pored toga, sa stražarima i dresirani su bili psi nemački ovčari, koji su noću pušteni u celom logoru i koji nisu dozvoljavali izlazak iz baraka. Praktično, iz ovog logora se nije moglo neopaženo pobeći.¹⁵ Činjenica je da je bilo više neuspelih i uspehli pokušaja bekstva.¹⁶ Svaka baraka imala je više soba. U jednoj sobi smešteno je bilo po dvadesetak oficira, kreveti na sprat, što je bilo pretrpano i vrlo skućeno u odnosu na

¹⁴ B. Radovanović, *Povratak u domovinu 1945. godine (izvodi iz dnevnika)*, Beograd 1998; „Svedočenja o ratnim vojnim zarobljenicima Kraljevine Jugoslavije u Drugom svetskom ratu 1941-1945“, *Zbirka tekstova i dokumenata o ratnoj šteti i obeštećenjima ratnih vojnih zarobljenika Vojske, Mornarice i Vazduhoplovstva Kraljevine Jugoslavije*, Beograd, 324; S. Vinaver, 49-51.

¹⁵ Ipak i iz Osnabrika je pobešlo nekoliko ratnih zarobljenika. Jedan od njih bio je poznati književnik Oto Bihalji-Merin, koji je bio uhvaćen na holandskoj granici i vraćen u logor. Iz svih logora za ratne zarobljenike u Nemačkoj pokušalo je bekstvo nekoliko hiljada jugoslovenskih ratnih zarobljenika. Samo 800 ratnih zarobljenika je uspelo da pobjegne iz tih logora i da se prebaci u neku od neutralnih država Švajcarsku, Švedsku, Španiju, Portugaliju ili u Francusku. Svakom ratnom zarobljeniku koji je uspeo da pobjegne iz zarobljeničkog logora, prilikom jednog obeležavanja Dana pobjede uručena su odlikovanja Orden za hrabrost. Mnogi jugoslovenski ratni zarobljenici koji su bili uhvaćeni pri bekstvu, u većini slučajeva su bili ubijani na licu mesta ili kasnije streljani, a samo mali broj je bio poslat u posebne logore sa najgorim tretmanom za begunceloga Kodlic i drugi. I ovi postupci nemačke vojske da ubijaju begunce iz zarobljeničkih logora je kršenje Ženevske konvencije o postupanju sa ratnim zarobljenicima iz 1929. godine i predstavlja ratni zločin. Naime, navedena Ženevska konvencija vrlo precizno predviđa u članovima 47, 50. i 51. da bekstvo čak i ponovljeno bekstvo predstavlja samo disciplinski prestup, a ne krivično delo, i za taj disciplinski prestup je predviđen samo specijalni režim nadzora, koji ipak neće moći sadržavati ukidanje ni jedne od garancija priznatih zarobljenicima ovom Konvencijom.

¹⁶ Pored već navedenog bekstva Ota Bihalji-Merina, ratni zarobljenik Miodrag J. Đorđević u svojoj knjizi: *Između crno i crvenog fašizma-u Osnabričkom logoru 1941-45*, London 1962., 95. navodi bekstva koja su uspela: majora Nikolu Milikića, kapetana Manču Piletića, rezervnog poručnika Paranosa i kapetana Ljubišu Terzića.

postojeći prostor. Svaka baraka imala je svog starešinu barake. Svako jutro je bilo postrojavanje na tzv. apel placu. Raport je predavao starešina barake divizijskom generalu Milanu Lj. Popoviću, on je raportirao armijskom generalu Dimitriju Živkoviću, a on raportirao nemačkom komandantu logora o brojnom stanju u logoru.

Sam zarobljenički život u oficirskom logoru u Osnabriku bio je u prvo vreme relativno podnošljiv, mislimo pre svega da život nije bio ugrožen kao u drugim nacističkim koncentracionim logorima u Nemačkoj¹⁷, Italiji¹⁸, Austriji, Poljskoj¹⁹, Mađarskoj²⁰, Rumuniji, Bugarskoj, Norveškoj²¹, tzv. Nezavisnoj Državi Hrvatskoj²² i Albaniji,²³ koji su bili logori smrti gde se svakodnevno na razne načine ubijalo na hiljade ljudi.²⁴

Shodno Ženevskoj konvenciji o postupanju sa ratnim zarobljenicima iz 1929. godine-član 27. stav 1. zarobljeni jugoslovenski oficiri nisu morali da obavljaju fizičke poslove. Međutim, smeštaj u tim na brzinu napravljenim barakama, bio je neadekvatan. Pre svega, bilo je veoma slabo grejanje, tako da su se mnogi zarobljenici porazboljevali. Hrana je takođe bila veoma loša, što je doprinelo pogoršanju bolesti. Dosta zarobljenika je dobilo tuberkulozu, koja je bila zarazna i brzo se širila. Iako je postojala ambulanta, lekova nije bilo, tako da je smrtnost od 1941-1945. godine bila znatna. Prema Protokolu umrlih Oficirskog logora u Osnabriku evidentirano je po imenima 265 smrtnih slučajeva. Od ovog broja treba odbiti 116 zarobljenika koji su poginuli prilikom bombardovanja logora od strane engleske avijacije 6. decembra 1944. godine. Znači, umrlih od raznih bolesti bilo je ukupno 103 zarobljenika. Prema navedenom Protokolu zapisano je da je najviše umrlih bilo od zapaljenja pluća i tuberkuloze, što nesumnjivo govori da je u pitanju bio nedostatak lekova, jer su se te bolesti mogle sa tada postojećim lekovima izlečiti.²⁵

¹⁷ D. Kočić,35; M.Milić, *Jugosloveni u koncentracionom logoru Mauthausen (1941-1945)*, Beograd 1992.

¹⁸ Đ. Đurašković, N. Živković, *Jugoslovenski zatočnici u Italiji 1941-1945*, Beograd 2001.

¹⁹ T. Žugić, M.Milić, *Jugosloveni u koncentracionom logoru Aušvic (1941-1945)*, Beograd 1989.

²⁰ V. Rotbart, *Jugosloveni u Mađarskim zatvorima i logorima 1941-1945*, Novi Sad 1988.

²¹ M. Ašković, B. Marinković, Lj. Petrović, *U logorima u severnoj Norveškoj*, Beograd, 1979.

²² M. Peršen, *Ustaški logori*, Zagreb 1990; M. Bulajić, *Jasenovac-ustaški logor smrti-srpski mit?*, Beograd 1999; J.Mirković, *Objavljeni izvori i literatura o Jasnovačkim logorima*, Banja Luka-Beograd 2000.

²³ V. Vujović Gavroš, *Klos Hronika o konclogoru Klos u Albaniji*, Opatija 1983.

²⁴ E. Kogon, *Država SS-a Sistem njemačkih koncentracionih logora*, Zagreb 1982; J. Kerbler, T. Novak: *Istina o Buchenwaldu*, Zagreb 1978.

²⁵ Protokol umrlih oficirskog logora Oflag VI C u Osnabriku od 27. maja 1945. do 4. septembra 1945. godine, koji je vodio rezervni oficir kapetan druge klase sveštenik Milan Jovanović (1910-1993.), a koji nam je poznato da je ovo jedini autentični dokument o umrlim i poginulim jugoslovenskim ratnim zarobljenicima u Osnabriku od 1941-1945. godine.

Kao što smo napred naveli, u oficirskom logoru u Osnabriku su u najvećem broju bili Srbi i Crnogorci i neznatan broj projugoslovenskih Slovenaca i Hrvata koji nisu hteli da budu otpušteni i odu u Nezavisnu Državu Hrvatsku i u kvislinšku Rupnikovu Sloveniju. Pored njih u logoru je bilo oko 500 Jevreja, koji su bili aktivni ili rezervni jugoslovenski oficiri. Nemačke vojne vlasti ove zarobljene Jevreje u prvo vreme nisu dirali, ali svi su se osnovano pribojavali obzirom da su Nemci u čitavoj okupiranoj Evropi i u mnogobrojnim koncentracionim logorima masovno ubijali Jevreje. Jer praktično, niko nije mogao da ih u tome spreči, kao što nije mogao da ih spreči u čitavoj Evropi pre rata i za vreme rata, iako su za fizičko uništenje Jevreja znali i SAD i Velika Britanija, koji nisu ništa konkretno preduzimali. Naš zaključak je da su se Nemci pribojavali Međunarodnog Crvenog krsta iz Ženeve, koji je pored ostalog bio nadležan i za ratne zarobljenike, a koji bi im kasnije mogao zatrebati za eventualne intervencije za nemačke ratne zarobljenike. Posle oslobođenja, u Nemačkoj se pronela vest da je navodno u toku čitavog rata postojao stalni spor između nacističkog političkog rukovodstva i rukovodstva Vermahta u vezi postojećeg statusa ratnih zarobljenika Jevreja. Rukovodstvo Vermahta je smatralo da su ratni zarobljenici Jevreji prvo vojnici, pa tek posle Jevreji i da ih kao takve treba tretirati, dok je rukovodstvo nacističke partije smatralo da ih treba sve ubiti. Ipak, prevladao je stav Vermahta, tako da su Jevreji kao ratni zarobljenici ostali u životu. Međutim, pri kraju rata, kada su nacisti videli da je rat izgubljen, hteli su da pobiju sve Jevreje koji su se nalazili u zarobljeničkim logorima u Nemačkoj, ali u tome nisu uspeli usled brzog pobedonosnog nadiranja Crvene armije.²⁶

Na početku osnivanja logora u Osnabriku doneta je odluka da jugoslovenski ratni zarobljenici Jevreji na oficirskoj uniformi nose žutu traku sa oznakom "JUDE". Zatim su oficire Jevreje izdvojili u posebne barake i izolovali od ostalih jugoslovenskih ratnih zarobljenika. Nastao je odlučan protest i otpor svih ratnih zarobljenika u logoru Osnabrik, pa su nemačke vlasti povukle ovu odluku, tako da oficiri Jevreji nisu nosili žutu traku i oznaku "JUDE" i vraćeni su među ostale ratne zarobljenike.²⁷

U samom logoru u Osnabriku bila je elita srpske oficirske inteligencije. Navodimo da je u logoru bilo 109 jugoslovenskih generala.²⁸ Među rezervnim oficirima je takođe bio veliki broj poznatih srpskih intelektualaca, naučnika, univerzitetskih profesora, književnika, umetnika, advokata,

²⁶ J. Presburger, „Oficiri Jevreji u zarobljeničkim logorima u Nemačkoj“, *Zbornik jevrejski istorijski muzej* 3/1975, Beograd 229-230.

²⁷ M. Carević, 278; S. Vinaver, 27-28.

²⁸ Podaci navedeni prema originalnom Registru imena oficirskog Oflaga Osnabrik od 1944. godine koje je sačinio Poverenik Oflaga VI C. Navedeni originalni Registar je sačuvao rezervni oficir kapatan druge klase sveštenik Milan Jovanović (1910-1993), i isti nam je ustupio njegov sin Prof. dr Slobodan M. Jovanović iz Beograda.

sudija, novinara, publicista, javnih radnika, političara, visokih državnih službenika, pevača, muzičara, privrednika, poslovnih ljudi.²⁹

Generalno posmatrajući, tretman i status jugoslovenskih ratnih zarobljenika u nemačkim zarobljeničkim logorima je bio veoma loš i često protivan Ženevskoj konvenciji o postupanju sa ratnim zarobljenicima iz 1929. godine uz svakodnevno kršenje navedene Konvencije. Navedeni tretman je bio deo sprovođenja politike samog najvišeg vojnog, političkog i partijskog vrha Trećeg Rajha, gde se posebno ispoljavala mržnja prema jugoslovenskim ratnim zarobljenicima. Ovakav tretman se najbolje video kroz osoblje tih zarobljeničkih logora, gde su kao stražari i drugo vojno osoblje bili angažovani profesionalni tamničari, bivši kriminalci, esesovci, policajci kao i lica koja su završila specijalne kurseve za maltretiranje i mučenje ratnih zarobljenika i koji su svakodnevno na razne načine vršili maltretiranje jugoslovenskih ratnih zarobljenika.³⁰

U samom zarobljeničkom logoru u Osnabriku jugoslovenski ratni zarobljenici su odmah po dolasku organizovali politički i kulturno-prosvetni život, u granicama koje je nemačka vojna vlast u logoru to dopuštala. Organizovana su razna predavanja iz raznih oblasti počev od vojnih, pa do književnih, kao i kurseva stranih jezika. Održavane su razne priredbe, pozorišne predstave, muzički koncerti, horska pevanja i orkestarska izvođenja kao i sportska takmičenja u fudbalu.³¹ U logoru je postojala i biblioteka koja je imala pretežno beletristiku, naučne knjige, rečnike i udžbenike. Knjige su stizale iz Jugoslavije, a zatim i iz Ženeve. Dobijana je i nemačka štampa kao i štampa iz Beograda. Čak je postojala gimnazija "Sveti Sava" gde su komisijski polagani ispiti.³²

Shodno članu 16. Ženevske konvencije o postupanju sa ratnim zarobljenicima iz 1929. godine dozvoljavalo se ratnim zarobljenicima

²⁹ Navešćemo samo neke od poznatih ličnosti: Milan Bogdanović književnik, Stanislav Vinaver književnik i diplomata, Milan Konjević slikar, Dušan Timotijević novinar, dr Milan Bartoš profesor Pravnog fakulteta u Beogradu, dr Albert Vajs advokat, dr Andrija Gams advokat, Stevan Jakovljević književnik, Oto Bihalji Merin književnik, Ljubomir Radovanović advokat, Miloš Carević advokat, Vladimir Simić advokat, dr Aleksandar Baltić profesor Pravnog fakulteta u Beogradu, Vita Petrović pravnik, Mile Vitorović novinar, Uroš Bijelić advokat, dr Josip Presburger advokat, Cvi Azarija rabin, Andrija Petrović Njegoš advokat, Rafael Blam muzičar, Stanislav Pišlar muzičar, Isak Amar pravnik i glumac, Vuko Pavićević profesor, Đorđe Karaklajić kompozitor, Vojin Guzina pravnik, dr Nikola Balog advokat, dr Andrija Radenić istoričar, Aleksandar Levi advokat, dr Pavle Vasić istoričar umetnosti i drugi.

³⁰ S. Vinaver, 20-21.

³¹ N. Vujanović, *Front u žicama*, Beograd 1979., str. 67-100; R. Žižić, *Osnabrički zvuci i odjeci*, Beograd 1981.

³² Zapisnici o osnivanju i radu osnivačke skupštine nastavnika u Osnabriku 30. decembra 1943. godine, kao i zapisnici i protokoli razrednih veća i ispita do kraja 1944. godine. Navedene Zapisnike i protokole nam je ustupio Prof. dr Slobodan M. Jovanović iz Beograda, a koje je nasledio od svog oca rezervnog oficira kapetana druge klase sveštenika Milana Jovanovića (1910-1993.).

da obavljaju religijske običaje, pod uslovom da se pridržavaju reda i policijskih mera propisanih od vojne vlasti. Tako je u oficirskom zarobljeničkom logoru u Osnabriku obavljana i verska služba. Pošto su u najvećem broju bili Srbi i Crnogorci, versku službu obavljao je rezervni oficir pravoslavni sveštenik Milan Jovanović (1910-1993). Pošto je u logoru Osnabriku bilo i oko 500 aktivnih i rezervnih oficira Jevreja rezervni kapetan rabin i pisac Cvi Azarija u logoru je organizovao malu sinagogu, gde je vršio versku službu i držao časove hebrejskog jezika.³³

Jugoslovenski ratni zarobljenici su u svim zarobljeničkim logorima u Nemačkoj, Italiji, Austriji, Mađarskoj i Norveškoj pružali organizovan otpor fašizmu i kršenju prava ratnih zarobljenika, putem raznih protesta i žalbi pozivajući se na Ženevsku konvenciju o postupanju sa ratnim zarobljenicima iz 1929. godine. U mnogim protestima i žalbama su uspevali. Posebno najveći broj ratnih zarobljenika je dao podršku Narodnooslobodilačkoj borbi koja se vodila u Jugoslaviji, a o kojoj su bili obavestavani vestima radio Londona, radio Moskve i radio "Slobodna Jugoslavija" iz Moskve putem tajnih prošvercovanih radio aparata.

U logoru u Osnabriku je još krajem 1941. godine osnovano Antifašističko veće koje je koordiniralo sve akcije protesta, žalbi i organizovanog rada i života u logoru. Činjenica je da veliki broj jugoslovenskih ratnih zarobljenika nije bio upoznat sa Ženevskom konvencijom o postupanju sa ratnim zarobljenicima iz 1929. godine. Naročito obični vojnici, kao i rezervni oficiri nisu bili dovoljno upoznati sa navedenom Ženevskom konvencijom koja im je pružala pravni osnov za njihova prava kao ratnih zarobljenika u zarobljeničkim logorima. Pošto su kršenja navedene Ženevske konvencije od strane nemačkih vojnih vlasti u logoru u Osnabriku bile veoma česte usledili su protesti i žalbe. Naročito su se u protestima, žalbama, pismima i podnescima na kršenje Ženevske konvencije o postupanju sa ratnim zarobljenicima iz 1929. godine isticali rezervni oficiri koji su u građanstvu bili stručnjaci za međunarodno javno pravo i advokati: dr Albert Vajs, dr Andrija Gams, Miloš Carević, prof. dr Milan Bartoš, Aleksandar Levi, Vita Petrović, dr Josip Presburger, dr Nikola Balog, Uroš Bijelić, Milan Dragović, Ninko Petrović, Ljubiša Dimitrijević, dr Ananije Ilić, Vladimir Simić, Nikola Vujanović, Lavoslav Kadelburg, Dušan Lukić, Jovan Popović, Sergije Popović, Stojan Nešić, Vlado Nikolić, Vojislav Korać, Stevan Đakonović, Milić Matijašević, Nikola Vojvodić, Savić Bogetić, Dragoslav Vlajić, Dušan Protić, kao još čitav niz drugih pravnika, advokata kao i aktivnih i rezervnih oficira. Navedeni advokati koji su bili stručni za međunarodno javno pravo kao i nekoliko aktivnih oficira držali su često popularna predavanja za logoraše o Ženevskoj konvenciji o postupanju sa ratnim zarobljenicima iz 1929. godine.³⁴

³³ *Znameniti Jevreji Srbije: biografski leksikon*, Urednik A. Gaon, Beograd 2011., 5.

³⁴ N. Vujanović, 49-53.

Nemačka nije priznavala da Jugoslavija može imati po međunarodnom pravu Silu zaštitnicu, koja bi se brinula o statusu jugoslovenskih ratnih zarobljenika. Nijedna od neutralnih država nije htela da bude Sila zaštitnica iz straha od nacističke Nemačke. Posle okupacije Jugoslavije i njenog rasparčavanja, stav nacističke nemačke je bio da se zvanično proglasi da "Jugoslavija više ne postoji". Na osnovu takvog stava, logorske vlasti su smatrale da ne postoje logori jugoslovenskih ratnih zarobljenika, pa su te logore nazivali logorima "srpskih zarobljenika". Nemačke logorske vlasti su saopštile da "srpski ratni zarobljenici nemaju Silu zaštitnicu,³⁵ pošto ni jedna država nije htela da primi tu ulogu." Radi toga nemački Crveni krst se ponudio logoru da preuzme "svoju zaštitu". Kvislinško starešinstvo logora je bilo spremno da prihvati ovu ponudu, ali je došlo do spontanog protesta ogromne većine logoraša, pa je taj predlog odbijen i tražili su samo neposredan kontakt sa Međunarodnim Crvenim krstom iz Ženeve radi regulisanja ovog pitanja.³⁶

Još na početku Drugog svetskog rata 1940. godine, nemačka avijacija je počela da bombarduje engleske gradove i tom prilikom je stradao veliki broj civilnog stanovništva, naročito u Londonu, Koventriju, Liverpulu kao i u nizu drugih gradova, luka i naseljenih mesta. Engleska avijacija je odgovorila retorzijom i počela da bombarduje nemačke gradove naročito u industrijskoj Rurskoj oblasti gde su bile smeštene nemačke najveće železare i fabrike oružja i municije, a zatim lučke gradova Hamburg, Bremen kao i glavni grad Berlin.

Engleska avijacija je 6. decembra 1944. godine uveče bombardovala i zarobljenički logor Osnabruk gde su bili smešteni jugoslovenski ratni zarobljenici. Tada je poginulo 116 jugoslovenskih ratnih zarobljenika, a 128 je teže ili lakše ranjeno. Koji je bio razlog da se bombarduje zarobljenički logor Osnabruk do sada o tome nije pisano u našoj literaturi. Činjenica je da su logorske barake bile vidno obeležene, da su engleski i američki avioni više puta za te tri godine nadletali zarobljenički logor u Osnabruku i leteli u pravcu Hanover-Berlin i da su tada videli da je u pitanju zarobljenički logor koji je vidno obeležen, ograđen bodljikavom žicom i stražarskim kulama, i da tu nije moglo da bude nikakve zabune. Naročito je u drugoj polovini 1944. godine bilo svakodnevno i noćno nadletanje savezničkih aviona, ali to nije bio razlog za strah logoraša. Međutim, nemačke protivavionske baterije su se locirale vrlo blizu zarobljeničkog logora, iako je to bilo protivno članu 9. Ženevske konvencije o postupanju sa ratnim zarobljenicima iz 1929. godine. Nemačka protivavionska

³⁵ O Sili zaštitnici bliže videti: K. Obradović, "Uputstvo sile zaštitnice u savremenom humanitarnom pravu" *Međunarodni problemi broj 1/1974*, Beograd 65-84; J.Lopičić-Jančić, „Sila zaštitnica u oružanom sukobu“, *Glasnik Advokatske komore Vojvodine broj 3-4/2004*, Novi Sad, 129-136.

³⁶ M.Carević 277-278.

artiljerija koja je bila u blizini logora otvorila je vatru na savezničke avione, koji su raketama osvetlili čitav kraj kao usred dana. Da bi uništili nemačku protivavionsku artiljeriju Britanci su zasuli bombama čitavu okolinu uključujući i zarobljenički logor. Nikakvo opravdanje za ovo bombardovanje nije postojalo, jer su znali da je u pitanju bio zarobljenički logor.³⁷

Kao što smo napred naveli, u bombardovanju oficirskog logora od strane britanske avijacije od 6. decembra 1944. godine poginulo je 116 oficira i vojnika.³⁸ U prilici smo da na osnovu originalnog dokumenta navedemo sledeće podatke o poginulim oficirima i vojnicima. Poginuli su: general Despot A. Damjanović, 3 pukovnika, 9 potpukovnika, 13 majora, 37 kapetana, 25 poručnika, 25 potporučnika i 3 redova.³⁹

Za bombardovanje logora jugoslovenskih ratnih zarobljenika u Osnabriku koje su izvršili engleski avioni 6. decembra 1944. godine u kojem su poginula 116, a ranjena 128 oficira i vojnika, niko od naredbodavaca kao ni od direktnih izvršilaca ovog bombardovanja nije nikada odgovarao. Ovo bombardovanje zarobljeničkih logora predstavlja flagrantno kršenje Ženevske konvencije o postupanju sa ratnim zarobljenicima iz 1929. godine, odnosno masovni ratni zločin izvršen protiv ratnih zarobljenika.

Najzad dolazi do безусловne kapitulacije nacističke Nemačke 9. maja 1945. godine. Kao prioritarno pitanje postavilo se povratak oslobođenih jugoslovenskih ratnih zarobljenika iz cele Nemačke u Jugoslaviju. Međutim, taj organizovani povratak nije bilo lako realizovati iz više razloga. Tada se u Nemačkoj nalazilo preko 20 miliona bivših ratnih zarobljenika, interniraca i prinudnih radnika iz raznih država Evrope. Za njihov prevoz bilo bi potrebno preko 20.000 kompozicija vozova ili 600.000 kamiona ili 500.000 aviona. Veliki deo železničkih pruga i mostova prema Jugoslaviji je bio razrušen, tako da saobraćaj nije funkcionisao. Zatim, tada je u punom jeku bilo prebacivanje američkih

³⁷ M. Ćirić, „Bombardovanje zarobljenika u Osnabriku“, 4. Jul od 24. decembra 1963, Beograd.

³⁸ Preciznu evidenciju o umrlim oficirima u logoru Osnabrik od 27. maja 1941. godine kada je umro prvi oficir od infarkta, rezervni potpukovnik Dr Stevan Popović, pa sve do kraja rata maja 1945. godine vodio je sveštenik rezervni oficir Milan Jovanović. Navedene podatke smo preuzeli iz Protokola umrlih Oficirskog logora-Osnabrik sveštenika rezervnog oficira kapetana druge klase Milana Jovanovića (1910-1993.), koji nam je ustupio njegov sin Prof. Dr Slobodan M. Jovanović iz Beograda.

³⁹ Saopštenje Br. 60. Starešine Oficirskog logora Oflaga VI C, zarobljenih Jugoslovenskih oficira u Osnabriku armijskog đenerala Dimitra Živkovića za 12. XII. 1944; Ratni zarobljenik aktivni major M.J. Đorđević u svojoj knjizi: *Između crnog i crvenog fašizma-u Osnabričkom logoru 1941-45*, London, 1962. str. 119-122. opisuje bombardovanje, ali navodi 117 poginulih i 80 ranjenih. Smatramo da je ipak zvanično Saopštenje Starešine Oficirskog logora pouzdaniji podatak naročito o broju ranjenih logoraša gde je navedeno 128.

i britanskih trupa iz Nemačke prema nemačkim lukama na moru, gde su se ukrcavali na brodove koji su ih prevozili na Daleki istok gde su nastavljali borbu protiv Japana. Radi toga većina jugoslovenskih ratnih zarobljenika je ostala do daljeg u zarobljeničkim logorima, s tim što su sada bili slobodni, a hranu i sve ostalo su dobijali od saveznika.

Hladnoratovska politika Zapada, pre svega SAD, vrlo brzo se odrazila i na odnose sa Jugoslavijom. U nemačkim zarobljeničkim logorima nalazilo se oko 250.000 ratnih zarobljenika, i to oko 230.000 u Zapadnoj Nemačkoj koju su zauzeli zapadni saveznici, a u istočnom delu Nemačke koju je zauzela Crvena armija nalazilo se oko 20.000 ratnih zarobljenika. Ovome treba dodati i još 100.000 do 150.000 jugoslovenski građana koji su u Nemačku bili dovedeni na prislini rad, kao i u druge koncentracione logore širom Nemačke. Pošto je repatrijacija ratnih zarobljenika zbog napred navedenih objektivnih okolnosti bila onemogućena i trajala je mesecima, ratni zarobljenici su ostali u svojim zarobljeničkim logorima. Tada se na njih vršila propaganda od strane zapadnih država da se ne vrate u Jugoslaviju. Takođe su propagandu u istom smislu vršili i poraženi kolaboracionisti svih vrsta koje su podržavale zapadne države. Rezultat ove propagande je bio taj da je određen broj ratnih zarobljenika podlegao toj propagandi i nije se vratio u Jugoslaviju, iako nisu izvršili nikakvo krivično delo. Procene su da se od aktivnih i rezervnih zarobljenih oficira 60-70% vratilo se u Jugoslaviju. Od ratnih zarobljenika i običnih vojnika prema procenama se 85-95% vratilo u Jugoslaviju.⁴⁰

Iz zarobljeničkog logora u Osnabriku gde je bilo preko 6.000 ratnih zarobljenika, u Jugoslaviju se vratilo 4.000 dok se oko 1.000 nije vratilo, nego su ostali u Nemačkoj, a kasnije jedan deo se iselio u SAD, Englesku, Kanadu, Australiju, Francusku i Južnu Ameriku.⁴¹

Tačan broj jugoslovenskih ratnih zarobljenika koji je odbio da se vrati u Jugoslaviju nikada nije utvrđen. Procene su razne, koje se kreću od 30 do 50 hiljada. Činjenica je da se određen broj ovih ratnih zarobljenika postepeno vraćao posle par godina. Naime, ovi ratni zarobljenici su ostali u svojim zarobljeničkim logorima ili u nemačkim vojnim kasarnama, s tim da su imali slobodno kretanje, gde su bili na punom izdržavanju zapadnih saveznika, pre svega SAD i Velike Britanije. Zapadni saveznici SAD, Velika Britanija i Francuska su odmah posle završetka Drugog svetskog rata 1945. godine priznali novu Jugoslaviju jer je ista bila saveznik i član antihitlerovske koalicije, ali obzirom da je tadašnja Jugoslavija bila u bloku sa Sovjetskim Savezom, prema njoj su imali dosta rezervi i čestih neprijateljskih akata. Smatrali su da će se komunistički režim u Jugoslaviji vrlo brzo srušiti i da će jugoslovenski

⁴⁰ B.Radovanović, 323-324.

⁴¹ N.Vujanović, 456.

ratni zarobljenici biti prethodnica upada u Jugoslaviju i njenom rušenju i u preuzimanju vlasti. Međutim, to je trajalo sve do 1948. godine kada su zapadni saveznici, pre svega SAD, uvideli da od rušenja Jugoslavije nema ništa i da desetine hiljada jugoslovenskih ratnih zarobljenika u Nemačkoj nemaju svog opravdanja za ostanak i da je to samo ogroman finansijski trošak za SAD. Zato, zapadni saveznici donose odluku da se najveći broj jugoslovenskih ratnih zarobljenika prebaci u SAD, Veliku Britaniju, Kanadu, Francusku i Australiju. U tim državama im je ponuđeno zaposlenje. Najviše jugoslovenskih ratnih zarobljenika se iselilo u SAD i to u gradove Čikago, Detroit, Pitsburg, Klivlend, Milvoki i druge. Uglavnom gde se nalaze najveći industrijski objekti, fabrike, železare i drugo. Život jugoslovenskih ratnih zarobljenika u novim državama bio je veoma težak. Jer, najveći deo nije znao jezik države domaćina što je bilo osnovno za bilo kakvo zaposlenje. Zatim, to su bili aktivni oficiri koji nisu imali potrebne kvalifikacije za bilo kakav stručni posao u fabrikama i preduzećima. Rezervni oficiri takođe nisu imali tražene kvalifikacije, jer su to u građanstvu bili uglavnom činovnici ili lica koja su imala kvalifikacije iz oblasti društvenih nauka, koje u tim drugim državama nisu značile ništa. Zato su oni u najvećem broju slučajeva radili kao nekvalifikovana radna snaga najteže fizičke poslove u fabrikama i železarama. Posle izvesnog vremena jedan broj jugoslovenskih ratnih zarobljenika se vraćao u Jugoslaviju pre svega zbog teškog života koji su imali u tim zemljama.

Najbolji primer odavanja priznanja svim jugoslovenskim ratnim zarobljenicima dao je maršal Josip Broz Tito u svom govoru u oktobru 1945. godine u Zemunu koji je održao prilikom povratka ratnih vojnih zarobljenika u Jugoslaviju:

“ Vi ste došli iz zarobljeništva gde ste pokazali da ostajete vjerni svom narodu i svojoj zemlji koja se borila na život i smrt protiv neprijatelja u čijim ste se kandžama vi nalazili. Ja bih hteo da vam kažem ovom prilikom da između vas koji ste bili u njemačkom zarobljeništvu, u onom njemačkom paklu i između ovih boraca ovdje, nema razlike. Vi ste 1941. godine, pošli u borbu rešeni da date i svoje živote za stvar svoje otadžbine. Nije bila vaša krivica što su se našle neznanice koje nisu znale, a većinom izdajice koje nisu htjele da brane domovinu od njemačkog, italijanskog, mađarskog i drugog neprijatelja...

*I vi u zarobljeništvu bili ste na frontu. Vi ste tamo vršili svoju dužnost, samo što ste bili onemogućeni da je vršite s oružjem u ruci. Ali vi ste ostali vjerni novoj, Demokratskoj Federativnoj Jugoslaviji.”*⁴²

⁴² Svedočenja o ratnim vojnim zarobljenicima Kraljevine Jugoslavije u Drugom svetskom ratu 1941-1945. Zbirka tekstova i dokumenata o ratnoj šteti i obeštećenjima ratnih vojnih zarobljenika Vojske, Momarice i Vazduhoplovstva Kraljevine Jugoslavije, Beograd, 1998, str. 325.

3. Umesto zaključka

Prema jugoslovenskim ratnim zarobljenicima u zarobljeničkom logoru u Osnabriku u vremenu od 1941-1945.godine vršeni su masovni ratni zločini koji su se sastojali od ubijanja, mučenja, zlostavljanja, maltretiranja i drugih vidova nehumanih postupaka koji su u suprotnosti sa Ženevskom konvencijom o postupanju sa ratnim zarobljenicima iz 1929.godine. Nacistička Nemačka je bila potpisnik navedene Ženevske konvencije iz 1929.godine, ali istu je svakodnevno kršila.

Činjenica je da je najveći broj jugoslovenskih ratnih zarobljenika koji su se vratili u Jugoslaviju, pre svega aktivnih oficira i podoficira, bio primljen u Jugoslovensku narodnu armiju sa istim ili većim činovima koje su imali u Kraljevini Jugoslaviji i da su svojim znanjem, stručnošću i iskustvom doprineli izgradnji Jugoslovenske narodne armije.

Jugoslovenski rezervni oficiri koji su bili ratni zarobljenici i koji su se vratili u Jugoslaviju takođe su odmah bili primljeni u zavisnosti od svoje struke u razne državne organe, ministarstva, preduzeća, naučne institute, univerzitete i druge ustanove i institucije, gde su svojim znanjem, patriotizmom i stručnošću veoma doprineli izgradnji ratom opustošene i razorene Jugoslavije. Navodimo da su mnogi od njih na osnovu svog rada postali poznati i čuveni književnici, akademici, profesori univerziteta, naučnici, lekari, diplomate, umetnici, kompozitori, glumci, muzičari, pevači, narodni poslanici, javni radnici, publicisti, novinari, direktori raznih fabrika i preduzeća i dr.

Prof. Jelena Lopičić Jančić, Ph.D

Faculty of Diplomacy and Security

University „Union - Nikola Tesla“ Belgrade

**INTERNATIONAL LEGAL ASPECT OF STATUS OF
YUGOSLAV PRISONERS OF WAR IN CAMP OSNABRUCK,
GERMANY 1941-1945**

Summary

This paper discusses and reviews from the international aspect the status of Yugoslav POW in the camp in Osnabruck in Germany in the period from 1941 to 1945. In the mentioned period in POW camp in Osnabruck were approximately 6,000 active and reserve Yugoslav officers. In this POW camp on a daily basis German military authorities in various ways violated the Geneva Convention relative to the Treatment of Prisoners of War from 1929. These violations represent war crimes against prisoners of war and violation of international law. This paper also shows the activities of Yugoslav POW in the camp Osnabruck in opposing these grave violations of the Geneva Convention relative to the Treatment of Prisoners of War from 1929. The paper also underlines that this Convention from 1929 was a legal basis for protection of prisoners of war also in the POW camp in Osnabruck which was signed by Nazi Germany, but unfortunately was not respected by the Nazi Germany. This paper emphasizes the unreasonable bombing of the POW camp in Osnabruck on 6 December in 1944 by British aviation prison, during which was killed 116 and wounded 128 Yugoslav POW.

Keywords: Osnabruck camp, prisoners of war, the Geneva Convention relative to the Treatment of Prisoners of War In 1929, The Allied bombing of the camp on 6 December in 1944.